

Eugen Chelaru

Drept civil **Drepturile reale principale**

Ediția 5

- revăzută și adăugită -

La elaborarea acestei lucrări a fost avută în vedere legislația publicată până la data de 31 mai 2019, inclusiv, precum și Codul administrativ

Editura C.H. Beck
București 2019

Cuprins

Prefață la ediția a V-a.....	IX
Abrevieri.....	XI
Capitolul I. Patrimoniul și drepturile patrimoniale	1
Secțiunea 1. Noțiunea și caracterele juridice ale patrimoniului.....	1
§1. Noțiunea de patrimoniu	1
§2. Caracterele juridice ale patrimoniului.....	9
Secțiunea a 2-a. Funcțiile și conținutul patrimoniului	21
§1. Funcțiile patrimoniului	21
§2. Conținutul patrimoniului. Drepturile patrimoniale	26
Capitolul II. Dreptul de proprietate.....	35
Secțiunea 1. Proprietatea și dreptul de proprietate.....	35
Secțiunea a 2-a. Conținutul și caracterele dreptului de proprietate.....	39
§1. Conținutul dreptului de proprietate.....	39
§2. Caracterele dreptului de proprietate.....	41
Secțiunea a 3-a. Limitele exercitării dreptului de proprietate	44
§1. Limitele materiale.....	46
§2. Limitele juridice.....	48
Secțiunea a 4-a. Exproprierea pentru cauză de utilitate publică	69
§1. Efectele exproprierii	80
Secțiunea a 5-a. Formele dreptului de proprietate	88
Capitolul III. Dreptul de proprietate publică.....	89
Secțiunea 1. Noțiune. Obiect. Conținut	89
Secțiunea a 2-a. Regimul juridic al proprietății publice.....	102
§1. Caracterele juridice, limitele și ocrotirea dreptului de proprietate publică	102
§2. Exercițarea și încetarea dreptului de proprietate publică	110
Capitolul IV. Dreptul de proprietate privată	132
Secțiunea 1. Obiect. Regim juridic. Definiție	132
Secțiunea a 2-a. Subiectele dreptului de proprietate privată.....	133
§1. Persoanele fizice – subiecte ale dreptului de proprietate	134
§2. Persoanele juridice de drept privat.....	138
§3. Statul și unitățile administrativ-teritoriale	142
Secțiunea a 3-a. Stingerea dreptului de proprietate privată	146

Capitolul V. Regimul juridic al bunurilor imobile proprietate privată..... 149

Secțiunea 1. Regimul juridic al terenurilor..... 149

Subsecțiunea 1. Dobândirea dreptului de proprietate asupra terenurilor în condițiile Legii nr. 18/1991..... 149

§1. Stabilirea dreptului de proprietate asupra terenurilor deținute de CAP..... 150

§2. Stabilirea dreptului de proprietate asupra terenurilor trecute în proprietatea statului 163

Subsecțiunea a 2-a. Dobândirea dreptului de proprietate asupra terenurilor în condițiile Legii nr. 1/2000..... 174

Subsecțiunea a 3-a. Circulația juridică a terenurilor proprietate privată..... 187

Secțiunea a 2-a. Regimul juridic al construcțiilor..... 232

§1. Dobândirea proprietății construcțiilor prin edificarea acestora..... 232

§2. Dobândirea de locuințe și alte spații în condițiile prevăzute de Decretul-lege nr. 61/1990 și de Legea nr. 85/1992 233

§3. Dobândirea locuințelor în condițiile Legii nr. 112/1995..... 239

§4. Dobândirea imobilelor în condițiile Legii nr. 10/2001 244

§5. Reglementările conținute de Legea nr. 165/2013. 263

§6. Circulația juridică a construcțiilor 267

Capitolul VI. Modalitățile juridice ale dreptului de proprietate..... 274

Secțiunea 1. Prezentare generală 274

Secțiunea a 2-a. Proprietatea comună pe cote-părți 278

§1. Prezentare generală..... 278

§2. Proprietatea comună pe cote-părți obișnuită..... 279

§3. Proprietatea comună pe cote-părți forțată..... 295

Secțiunea a 3-a. Proprietatea comună în devălmășie 309

Secțiunea a 4-a. Comparație între proprietatea comună pe cote-părți și proprietatea comună în devălmășie..... 315

Secțiunea a 5-a. Dreptul de proprietate periodică..... 316

Capitolul VII. Apărarea dreptului de proprietate..... 324

Secțiunea 1. Prezentare generală 324

Secțiunea a 2-a. Acțiunea în revendicare 325

§1. Definiție. Caractere juridice. Exercitare. Categorii..... 325

§2. Acțiunea în revendicare imobiliară..... 329

§3. Acțiunea în revendicare mobilă..... 337

§4. Efectele acțiunii în revendicare..... 340

Secțiunea a 3-a. Acțiunea în grănițuire 343

Secțiunea a 4-a. Alte acțiuni reale 346

Capitolul VIII. Posesia 347

Secțiunea 1. Noțiunea și elementele posesiei 347

Secțiunea a 2-a. Dobândirea și pierderea posesiei 348

Secțiunea a 3-a. Calitățile și viciile posesiei..... 350

Secțiunea a 4-a. Efectele posesiei 356

Capitolul IX. Dezmembrămintele dreptului de proprietate	362
Secțiunea 1. Preliminarii.....	362
Secțiunea a 2-a. Dreptul de uzufruct.....	368
Secțiunea a 3-a. Dreptul de uz și dreptul de abitație	383
Secțiunea a 4-a. Dreptul de servitute	385
Secțiunea a 5-a. Dreptul de suprafață	394
Secțiunea a 6-a. Drepturile reale de folosință asupra bunurilor din domeniul privat.....	402

Capitolul X. Modurile de dobândire a dreptului de proprietate și a altor drepturi reale.....	415
Secțiunea 1. Preliminarii.....	415
Secțiunea a 2-a. Convenția sau contractul	417
Secțiunea a 3-a. Tradițiunea.....	418
Secțiunea a 4-a. Ocupațiunea.....	418
Secțiunea a 5-a. Hotărârea judecătorească.....	420
Secțiunea a 6-a. Accesiunea sau incorporațiunea	421
§1. Noțiunea și felurile accesiunii.....	421
§2. Accesiunea imobiliară naturală.....	422
§3. Accesiunea imobiliară artificială	427
§4. Accesiunea mobilă.....	438
Secțiunea a 7-a. Uzucapiunea	439
§1. Uzucapiunea reglementată de vechiul Cod civil	441
§2. Modul de calcul al termenului uzucapiunii.....	445
§3. Uzucapiunea în sistemul vechilor cărți funciare	453
§4. Uzucapiunea reglementată de noul Cod civil	454
§5. Modul de calcul al termenului uzucapiunii.....	456

Capitolul XI. Publicitatea imobiliară.....	460
Secțiune unică. Sisteme de publicitate imobiliară	461
§1. Generalități	461
§2. Sistemul registrelor de transcripțiuni-inscripțiuni.....	463
§3. Sistemul vechilor cărți funciare	466
§4. Cărțile de publicitate funciară.....	472
§5. Sistemul cărților funciare reglementat de Legea nr. 7/1996	472
§6. Sistemul cărților funciare reglementat de noul Cod civil.....	492

Bibliografie.....	511
--------------------------	------------

Index	525
--------------------	------------

Capitolul I Patrimoniul și drepturile patrimoniale

Secțiunea 1. Noțiunea și caracterele juridice ale patrimoniului

§1. Noțiunea de patrimoniu

1. Preliminarii. Ca și orice altă știință, dreptul civil și-a construit un set de noțiuni tehnice, exprimate prin cuvinte care nu se regăsesc și în limbajul comun. Acest mod de a proceda este însă unul excepțional, de cele mai multe ori asemenea noțiuni tehnice nefiind decât rezultatul conferirii unui înțeles nou cuvintelor folosite și în limbajul comun, noțiuni care păstrează afinități cu sensul originar.

Patrimoniul este un bun exemplu în acest sens!

În limbajul obișnuit *patrimoniul* desemnează averea unei persoane, iar prin extensie, o grupare de elemente valoroase, așa cum este cazul utilizării acestui cuvânt în expresiile *patrimoniul cultural*, *patrimoniul lingvistic*, *patrimoniul comun al umanității* și altele asemenea¹.

Uneori chiar legiuitorul folosește noțiunea de *patrimoniu* în sensul său obișnuit, distinct de cel juridic, ceea ce poate fi derutant. Spre exemplu, Legea apelor nr. 107/1996² se referă la *patrimoniul natural*, din care fac parte și apele; Legea nr. 182/2000 privind protejarea patrimoniului cultural național mobil, republicată³ folosește chiar în titlu expresia *patrimoniu cultural*. Expresia *patrimoniu cultural național*, la care se adaugă și aceea de *patrimoniu cultural local*, este utilizată și de Legea nr. 422/2001 privind protejarea monumentelor istorice, republicată⁴. Și exemplele ar putea continua.

În toate aceste accepțiuni, distincte de cea juridică, patrimoniul are înțelesul unui ansamblu de elemente cu o natură comună, care apare ca un dat, fără a fi intim legat de ideea de persoană⁵. Or, așa cum vom vedea în continuare, patrimoniul, în sens juridic, se caracterizează prin aceea că este intim legat de persoană și cuprinde elemente diverse, inclusiv pe acelea care formează pasivul.

¹ A se vedea și C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea Noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 2.

² M.Of. nr. 244 din 8 octombrie 1996. Ulterior, Legea apelor a fost modificată sau completată prin mai multe acte normative. Ultimele modificări i-au fost aduse prin Legea nr. 243/2018.

³ M.Of. nr. 259 din 9 aprilie 2014. Legea nr. 182/2000 a suferit mai multe modificări, ultimele prin Legea nr. 123/2017.

⁴ M.Of. nr. 938 din 20 noiembrie 2006. Și acest act normativ a fost modificat de mai multe ori, ultima dată prin Legea nr. 209/2017.

⁵ A se vedea V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, vol. I, Ed. Humanitas, București, 2004, p. 42.

Pentru definirea noțiunii juridice de *patrimoniu* trebuie să pornim însă de la instituția raportului juridic civil.

Raportul juridic civil este format din trei elemente constitutive: părțile, conținutul și obiectul. Părți sau subiecte ale raportului juridic civil sunt entitățile juridice apte de a fi titulare de drepturi și obligații civile, și anume persoanele fizice și persoanele juridice. Conținutul raportului juridic civil este compus din drepturile subiective și obligațiile civile pe care le au părțile¹, iar obiectul acestuia constă în conduita părților, adică acțiunea și inacțiunea la care este îndrituit subiectul activ și de care este ținut subiectul pasiv².

Drepturile și obligațiile care alcătuiesc conținutul raportului juridic civil pot fi evaluate din punct de vedere economic, caz în care raportul va fi unul patrimonial, sau sunt lipsite de valoare economică, raportul fiind unul nepatrimonial. Numai drepturile subiective și obligațiile civile care au o valoare economică prezintă relevanță pentru definirea noțiunii de *patrimoniu*³.

Referindu-ne la obiectul raportului juridic civil cu caracter patrimonial, observăm că adesea conduita părților se concentrează asupra anumitor bunuri. În asemenea situații se consideră că bunurile constituie obiect derivat sau exterior al raportului juridic civil⁴.

Legea nu se poate însă ocupa de bunuri în individualitatea lor și nici din punct de vedere doctrinar o asemenea abordare nu ar fi relevantă. Obiectul reglementărilor îl formează categorii de bunuri (bunuri mobile – bunuri imobile; terenuri agricole – terenuri cu altă destinație decât cea agricolă; bunuri fungibile – bunuri nefungibile etc.) și odată stabilit că un bun face parte dintr-o anumită categorie i se va aplica regimul juridic reglementat de către legiuitor pentru aceasta.

Există și alte ansambluri de bunuri, reunite de legiuitor în funcție de natura lor comună sau supuse aceleiași regim juridic⁵. Se vorbește astfel despre fondul funciar al României, constituit, potrivit art. 1 din Legea fondului funciar nr. 18/1991⁶, din terenurile de orice fel, indiferent de destinație, de titlul pe baza căruia sunt deținute sau de domeniul public ori privat din care fac parte. Atunci când titularul dreptului de proprietate este statul sau o unitate administrativ-teritorială, bunurile acestora sunt grupate în domeniul public sau în domeniul privat [art. 136 alin. (2) din Constituția

¹ A se vedea G. Boroi, C.A. Anghelescu, Curs de drept civil. Partea generală, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 55.

² *Idem*, p. 73.

³ Pentru prezentarea originilor teoriei patrimoniului, a se vedea Fr. Zenati, *Mise en perspective et perspectives de la théorie du patrimoine*, în R.T.D. civ. nr. 4/2003, p. 667. Pentru diversele teorii despre patrimoniu, a se vedea și L. Pop, L.M. Harosa, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. Universul Juridic, București, 2006, p. 14-20; V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ed. a 3-a, Ed. C.H. Beck, București, 2017, p. 3-4.

⁴ A se vedea T. Pop, în P.M. Cosmovici, Gh. Beleiu, O. Calmuschi, O. Căpășină, A. Cojocaru, T. Pop, O. Sachelarie, *Tratat de drept civil. Partea generală*, vol. I, Ed. Academiei, București, 1989, p. 78; G. Boroi, C.A. Anghelescu, op. cit., p. 74.

⁵ A se vedea C. Bîrsan, op. cit., p. 2-3.

⁶ Legea fondului funciar nr. 18/1991, republicată (M.Of. nr. 1 din 5 ianuarie 1998), în urma modificărilor ce i-au fost aduse prin Legea nr. 169/1997. Ulterior acestea au suferit multiple modificări, ultima dată prin Legea nr. 231/2018.

României, revizuită¹; art. 6 din Legea nr. 213/1998 privind bunurile proprietate publică; art. 286 și art. 354 C.adm.²].

O altă manieră de abordare a bunurilor este gruparea lor în funcție de titularul dreptului de proprietate sau al altor drepturi reale asupra acestora. Se vorbește astfel despre averea unei persoane sau despre patrimoniul economic al acesteia. În cadrul patrimoniului economic se pot constitui, prin voința titularului, anumite grupări de bunuri cu destinație specială, fără ca prin aceasta să se ajungă la crearea unei entități juridice autonome, cu o existență și cu un regim juridic distinct de cele ale bunurilor componente. Este vorba despre așa-zisele universalități de fapt, care sunt simple ansambluri de bunuri, *colecții de obiecte*, a căror reunire se bazează doar pe o legătură de fapt, creată prin voința titularului de patrimoniu, dar care nu au o existență autonomă și niciun pasiv propriu³. Actualul Cod civil⁴ conține, în art. 541, o reglementare consacrată universalităților de fapt, pe care o vom prezenta mai jos.

Unii autori includ în categoria universalităților, distinct de universalitățile de fapt și de cea juridică, ansamblurile care reunesc bunurile destinate producției și munca omului în cadrul unei întreprinderi⁵.

Ceea ce distinge categoria juridică a patrimoniului de toate celelalte ansambluri de bunuri amintite mai sus este împrejurarea că ea înglobează și o latură pasivă (obligațiile titularului), dar mai ales faptul că drepturile și obligațiile, fiecare în parte, sunt distincte de universalitate astfel încât schimbările care s-ar produce în legătură cu aceste drepturi și obligații nu alterează identitatea universalității, întrucât, de regulă, aceste drepturi și obligații sunt avute în vedere numai sub aspectul lor valoric⁶.

2. Universalitățile de fapt. Deși nu formează o entitate juridică autonomă, cu o existență și un regim juridic distinct de cele ale elementelor componente, universa-

¹ Legea de revizuire a Constituției nr. 429/2003 (M.Of. nr. 758 din 29 octombrie 2003) a fost aprobată prin referendumul național din 18-19 octombrie 2003. După revizuire, Constituția României a fost republicată în M.Of. nr. 767 din 31 octombrie 2003, textele primind o nouă numerotare.

² M.Of. nr. 448 din 24 noiembrie 1998. Anexa acestei legi a fost modificată prin Legea nr. 241/2003 (M.Of. nr. 415 din 13 iunie 2003). Ulterior, actul normativ în discuție a fost modificat prin Legea nr. 71/2011 și prin Legea nr. 224/2016. Codul administrativ (C.adm.) a fost adoptat prin O.U.G. nr. 57 din 3 iulie 2019 și a fost publicat în M.Of. nr. 555 din 5 iulie 2019. El a abrogat Legea administrației publice locale nr. 215/2001, cu excepția unora din prevederile care reglementează constituirea și dizolvarea consiliului local și a consiliului județean, președintele și vicepreședintele consiliului județean, care se abrogă după alegerea noilor autorități publice locale, care va avea loc în anul 2020, precum și art. 3-4, 8-10, 12, 14-16, 18-27 din Legea nr. 213/1998 privind bunurile proprietate publică și anexa acestui act normativ. A rămas în vigoare doar art. 6 din ultimul act normativ.

³ I. Lulă, Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu, în *Dreptul* nr. 1/1998, p. 15. A se vedea și *infra* nr. 2.

⁴ Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, republicată (M.Of. nr. 505 din 15 iulie 2011) după modificarea sa prin Legea nr. 71/2011 și a intrat în vigoare la data de 1 octombrie 2011.

⁵ A se vedea B. Starck, H. Roland, L. Boyer, *Introduction au droit, Litec*, Paris, 1996, p. 524 și 537-543.

⁶ A se vedea C. Stătescu, C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale*, Universitatea din București, București, 1988, p. 95.

litățile de fapt prezintă utilitate nu numai sub aspect economic, ci și juridic, putând face obiectul unor acte sau raporturi juridice distincte, așa cum prevede art. 541 alin. (2) C.civ.¹

Potrivit art. 541 alin. (1) C.civ. „Constituie o universalitate de fapt ansamblul bunurilor care aparțin aceleiași persoane și au o destinație comună stabilită prin voința acesteia sau prin lege”.

Rezultă din dispoziția legală citată că un ansamblu de bunuri este o universalitate de fapt dacă întrunește două condiții:

- a) bunurile reunite aparțin unei singure persoane;
- b) ansamblul acestor bunuri are o destinație comună.

Referitor la prima condiție, observăm că legiuitorul nu a cerut ca persoana care realizează reunirea bunurilor să fie în mod obligatoriu proprietara acestora. Din această împrejurare tragem concluzia că și titularul altui drept real asupra bunurilor le poate reuni într-o universalitate de fapt. Diferența dintre el și proprietar se va vădi însă sub aspectul actelor juridice pe care fiecare le poate încheia, conform alin. (2) al art. 541, cu privire la respectiva universalitate.

Destinația comună a bunurilor care formează universalitatea de fapt poate fi dată de persoana căreia acestea îi aparțin sau de legiuitor.

Sunt universalități de fapt cărțile reunite într-o bibliotecă, colecțiile de artă sau cele numismatice, turmele de animale, fondurile de comerț² etc.

Universalitățile de fapt se diferențiază de patrimoniu, care este o universalitate juridică, pe de-o parte, prin absența pasivului³, iar pe de altă parte, prin absența unui regim juridic propriu, distinct de regimurile juridice cărora le sunt supuse bunurile componente. Ca urmare, bunurile care compun universalitatea de fapt nu sunt fungibile (în cadrul patrimoniului prețul bunului înstrăinat îi ia locul), motiv pentru care înstrăinarea lor poate duce la dispariția universalității⁴.

În ceea ce privește raportul care există între cele două instituții juridice, s-a spus, pe bună dreptate, că universalitățile de fapt sunt elemente componente ale patrimoniului aceleiași persoane⁵.

¹ Pentru prezentarea acestei reglementări, a se vedea E. Chelaru, în *Fl.A. Baiaș, E. Chelaru, R. Constantinovici, I. Macovei* (coord.), *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2014, p. 643-644.

² În sensul că fondul de comerț este o universalitate de fapt, a se vedea și Ph. Malaurie, L. Aynes, *Les biens*, 4e éd., Defrenois, Paris, 2010, p. 66; O. Ungureanu, C. Munteanu, *Tratat de drept civil. Bunurile. Drepturile reale principale*, Ed. Hamangiu, București, 2008, p. 2. În literatura juridică a fost însă exprimată și opinia că fondul de comerț ar fi o universalitate juridică. A se vedea St.D. Cârpenaru, *Tratat de drept comercial român*, Ed. Universul Juridic, București, 2009, p. 147.

³ În sensul că universalitățile de fapt nu au în cuprinsul lor și pasiv, a se vedea și I. Deleanu, *Fondul de comerț*, în *Dreptul* nr. 4/2001, p. 90; B. Starck, H. Roland, L. Boyer, op. cit., p. 534.

⁴ A se vedea V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, op. cit., 2017, p. 9.

⁵ C. Bîrsan, op. cit., p. 9. Pentru diferențele care există între universalitatea de fapt și patrimoniul de afecțiune, a se vedea și I. Sferdian, *Patrimoniul profesional individual afectat desfășurării unei profesii liberale în reglementarea Codului civil (Legea nr. 287/2009)*, în *Dreptul* nr. 7/2012, p. 48-52.

Cu toate acestea, bunurile care alcătuiesc universalitatea de fapt pot face, împreună sau separat, obiectul unor acte sau raporturi juridice [art. 541 alin. (2) C.civ.], ceea ce înseamnă că universalitățile de fapt sunt alienabile, iar aceasta constituie o altă trăsătură care le diferențiază de patrimoniu. De altfel, principala utilitate juridică a universalității de fapt se relevă pe acest plan, fiind astfel posibilă, spre exemplu, înstrăinarea în bloc a unei biblioteci, fără a mai fi necesară menționarea în actul de înstrăinare a titlului fiecăreia din cărțile componente.

Nimic nu-l împiedică însă pe titular să încheie acte juridice distincte, care să aibă ca obiect bunurile care compun universalitatea de fapt, privite individual¹.

3. Reglementarea patrimoniului. Spre deosebire de vechiul Cod civil (C.civ. din 1864), care, deși evoca patrimoniul în unele din prevederile sale², nu conținea și o reglementare a acestei instituții juridice, actualul Cod civil îi consacră art. 31-33.

Și alte dispoziții ale noului act normativ evocă noțiunea de *patrimoniu*. Astfel, art. 187 enumeră patrimoniul propriu printre elementele constitutive ale persoanei juridice; art. 792 reglementează posibilitatea administrării patrimoniului altei persoane; potrivit art. 953, „Moștenirea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă”; în definiția legatului, conținută de art. 986, se arată că legatarii pot dobândi întreg patrimoniul defunctului sau o fracțiune din acesta; în materia liberalităților, reglementând materia substituțiilor, prin art. 995 se vorbește despre „bunurile care au constituit obiectul liberalității și care la data decesului instituitului pot fi identificate și se află în patrimoniul său”; reglementând liberalitățile reziduale (acele liberalități prin care substituțitul este gratificat cu ceea ce rămâne, la data decesului instituitului, din donațiile sau legatele făcute în favoarea acestuia din urmă), Codul instituie principiul independenței patrimoniale a instituitului (art. 1004); conform art. 1035, testamentul poate conține, printre altele, dispoziții referitoare la patrimoniul succesoral; potrivit art. 1079, executorul testamentar are dreptul să administreze pe timp de doi ani patrimoniul succesoral; art. 1114 alin. (2) prevede că „Moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporțional cu cota fiecăruia”, iar prin alin. (4) dispune că „În cazul înstrăinării bunurilor moștenirii după deschiderea acesteia, bunurile intrate în patrimoniul succesoral prin efectul subrogației pot fi afectate stingerii datoriilor și sarcinilor moștenirii”; în toate cazurile de acceptare a moștenirii

¹ Pentru posibilitatea înstrăinării separate a bunurilor care fac parte dintr-un fond de comerț, a se vedea *St.D. Cărpenu*, op. cit., p. 147.

² Este vorba despre prevederile art. 781 C.civ. din 1864, consacrate separației patrimoniului defunctului de cel al moștenitorilor, la cererea creditorilor celui dintâi [prevedere care nu-și mai găsește corespondentul în noua reglementare, datorită faptului că, potrivit art. 1114 alin. (2) coroborat cu art. 1115 C.civ. actual acceptarea moștenirii se poate face numai sub beneficiu de inventar, iar moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral – art. 1114 alin. (2)]; art. 1743 C.civ. din 1864, destinat reglementării modului de conservare a acestui privilegiu, și art. 1718 C.civ. din 1864, care consacră existența așa-numitului „gaj general al creditorilor chirografari”, ce are drept obiect patrimoniul debitorului lor, privit ca o universalitate juridică [prevedere al cărei corespondent îl găsim în art. 2324 alin. (1) C.civ. actual].

Respectiv, notarul public, va face, la cerere, un inventar al bunurilor din „patrimoniul succesoral”; art. 1119 reglementează acceptarea forțată a moștenirii și sancțiunea care i se aplică succesibilului care, „cu rea-credință, a sustras ori a ascuns bunuri din patrimoniul succesoral”; reglementând sezina, art. 1125 face și el referire la noțiunea de „patrimoniu succesoral”, noțiunea fiind folosită și în materia petiției de ereditate (art. 1130-1131), dar și în cea a certificatului de moștenitor (art. 1132).

Numeroase referiri la noțiunea juridică de *patrimoniu* există și în legislația care reglementează înființarea și funcționarea diverselor persoane juridice, pentru care patrimoniul este unul din elementele constitutive. Cităm, cu titlu de exemplu, următoarele prevederi legale:

- art. 6 alin. (2) lit. f), art. 7 alin. (2) lit. c), art. 15 și art. 16 alin. (2) lit. f) din O.G. nr. 26/2000 cu privire la asociații și fundații¹. Potrivit art. 6 alin. (2) lit. f), actul constitutiv al unei asociații trebuie să cuprindă, sub sancțiunea nulității absolute, mențiuni referitoare la patrimoniul său inițial; art. 7 alin. (2) lit. c) se referă la actele doveditoare ale patrimoniului inițial, care trebuie să însoțească cererea de înscriere a asociației în Registrul asociațiilor și fundațiilor, aflat la grefa judecătoriei în a cărei rază teritorială aceasta își are sediul; art. 15 și art. 16 alin. (2) lit. f) se referă la patrimoniul fundațiilor;

- art. 163 alin. (1), art. 210 alin. (3), art. 224 alin. (2), art. 235, art. 238 alin. (1) și alin. (2) din Legea nr. 31/1990 – Legea societăților². Art. 163 alin. (1) îi obligă pe cenzori să verifice dacă evaluarea activelor patrimoniale s-a făcut conform regulilor stabilite pentru întocmirea și prezentarea situațiilor financiare; art. 210 alin. (3) vorbește despre reevaluarea patrimoniului societății comerciale, diferențele favorabile urmând să fie incluse în rezerve, fără majorarea capitalului social; potrivit art. 224 alin. (2), asociatul exclus din societatea în nume colectiv, în comandită simplă sau cu răspundere limitată nu are dreptul la o parte proporțională din patrimoniul social, ci numai la o sumă de bani care să reprezinte valoarea acesteia; art. 235 se referă la lichidarea patrimoniului societății în nume colectiv, în comandită simplă și cu răspundere limitată; conform art. 238 alin. (1), fuziunea se realizează prin transferul patrimoniului unor societăți comerciale existente, care-și încetează activitatea, către o altă societate, iar potrivit art. 238 alin. (2), divizarea se face prin împărțirea întregului patrimoniu al unei societăți, care își încetează existența, între două sau mai multe societăți existente sau care iau astfel ființă³.

¹ M.Of. nr. 39 din 31 ianuarie 2000, aprobată cu modificări și completări prin Legea nr. 246/2005 (M.Of. nr. 656 din 25 iulie 2005). Ulterior, ordonanța a suferit mai multe modificări, ultimele fiindu-i aduse prin O.U.G. nr. 18/2018.

² Republicată (M.Of. nr. 1066 din 17 noiembrie 2004), în temeiul art. XII din Titlul II, Cartea a II-a din Legea nr. 161/2003 privind unele măsuri pentru asigurarea transparenței în exercitarea demnităților publice, a funcțiilor publice și în mediul de afaceri, prevenirea și sancționarea corupției (M.Of. nr. 279 din 21 aprilie 2003), cu modificările ulterioare, prin care li s-a dat textelor o nouă numerotare. Ulterior, legea a suferit mai multe modificări, ultima prin Legea nr. 163/2018.

³ Dispoziția legală citată reglementează divizarea totală. Divizarea parțială este reglementată prin art. 238 alin. (2¹) din Legea nr. 31/1990.

Și alte acte normative folosesc noțiunea de patrimoniu în înțelesul său juridic.

Astfel, Legea nr. 311/2003 – Legea muzeelor și a colecțiilor publice, republicată¹, se referă la patrimoniul muzeal, care reprezintă totalitatea bunurilor, a drepturilor și obligațiilor cu valoare patrimonială ce aparțin unui muzeu sau, după caz, unei colecții publice. Bunurile aflate în componența unui asemenea patrimoniu pot face obiectul dreptului de proprietate publică a statului sau a unităților administrativ-teritoriale sau, după caz, al dreptului de proprietate privată, iar regimul lor juridic este reglementat de legea citată.

Noțiunea de *patrimoniu* se regăsește și în prevederile art. 119 din Legea nr. 215/2001 a administrației publice locale, republicată². Potrivit dispoziției legale citate, „Constituie patrimoniu al unității administrativ-teritoriale bunurile mobile și imobile care aparțin domeniului public al unității administrativ-teritoriale, domeniului privat al acesteia, precum și drepturile și obligațiile cu caracter patrimonial”.

4. Definiția și structura patrimoniului. Pentru că vechiul Cod civil nu a definit patrimoniul, și-a asumat doctrina această sarcină. În conturarea noțiunii de *patrimoniu* s-a recurs la analiza reglementărilor legale care o evocă, dar și a diverselor implicații practice ale unora din aceste reglementări, care nu și-ar găsi o explicație în absența caracterelor juridice ale acestuia³.

Printr-un efort de sinteză, care face abstracție de individualitatea fiecărui element component, patrimoniul a fost definit ca „ansamblul drepturilor și obligațiilor unei persoane, care au sau reprezintă o valoare pecuniară sau economică, adică se pot evalua în bani”⁴.

În mod similar, s-a spus că „patrimoniul înfățișează universalitatea raporturilor de drept, care au același subiect activ și pasiv, în măsura în care aceste raporturi sunt evaluabile în bani prin efectul lor final, distincte fiind de bunurile la care se referă”⁵.

Patrimoniul a fost definit și ca „expresiunea contabilă a tuturor puterilor economice aparținând unui subiect de drept”⁶.

Alți autori au simțit nevoia să se refere și la bunurile ce pot exista în componența unui patrimoniu, arătând că acesta este „totalitatea drepturilor și obligațiilor având valoare economică, a bunurilor la care se referă aceste drepturi, aparținând unei persoane ale cărei nevoi sau sarcini este destinat să le satisfacă”⁷.

Evocarea bunurilor în cuprinsul unei definiții a patrimoniului a fost însă criticată în literatura juridică, cu deplin temei, deoarece vechiul Cod civil trata drepturile ca

¹ M.Of. nr. 207 din 24 martie 2014. Ulterior legea a fost modificată prin O.U.G. nr. 1/2017.

² M.Of. nr. 123 din 20 februarie 2007. Legii administrației publice locale i-au fost aduse mai multe modificări, ultimele prin Legea nr. 305/2018.

³ Pentru prezentarea elementelor necesare elaborării unei definiții a patrimoniului, a se vedea V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, op. cit., 2004, p. 67-69.

⁴ C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Ed. Națională S. Ciornei, București, 1928, p. 845.

⁵ I. Miclescu, *Curs de drept civil*, Ed. All Beck, București, 2000, p. 216.

⁶ G.N. Luțescu, *Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor. Drepturile reale principale*, Ed. Imprimeria Văcărești, București, 1947, p. 21.

⁷ Tr. Ionașcu, S. Brădeanu, *Drepturile reale în R.S.R.*, Ed. Academiei, București, 1978, p. 13.

fiind ele însele bunuri astfel încât referirea la un drept cuprinde și o referire implicită la bunul asupra căruia acesta poartă, acolo unde este cazul¹.

Conform unei definiții recente, patrimoniul este universalitatea de drept care cuprinde ansamblul bunurilor și obligațiilor unei persoane, prezente și viitoare, și în care activul răspunde pasivului².

În ce ne privește, aderăm la acea definiție conform căreia patrimoniul este „totalitatea drepturilor și obligațiilor, care au valoare economică, aparținând unei persoane”³, seduși fiind de conciziunea și limpezimea sa.

Noul Cod civil nu definește nici el patrimoniul, dar, valorificând cele spuse în doctrină, face referire la structura și trăsăturile acestuia. Astfel, prin art. 31 alin. (1) dispune: „Orice persoană fizică sau persoană juridică este titulară a unui patrimoniu care include toate drepturile și datoriile ce pot fi evaluate în bani și aparțin acesteia”. Această dispoziție ne îndreptățește să afirmăm că definițiile doctrinare ale patrimoniului își păstrează actualitatea.

Rezultă din prevederea legală citată că patrimoniul are două laturi.

O primă latură este cea activă, compusă din drepturile patrimoniale aparținând unei persoane. Este vorba atât despre drepturile reale, cât și despre cele de creanță. Sunt excluse așadar drepturile personal nepatrimoniale, chiar și în acele situații când prin încălcarea lor a luat naștere dreptul de a pretinde o reparație pecuniară, așa-numitele daune morale.

Opinia conform căreia ar face parte din patrimoniu și asemenea drepturi⁴ a fost în mod judicios criticată în literatura de specialitate, arătându-se că dreptul la o despăgubire pecuniară (daunele morale) este un drept distinct de dreptul personal nepatrimonial încălcat și numai el face parte din patrimoniu⁵. Altfel spus, încălcarea unui drept personal nepatrimonial, care nu face parte din patrimoniu, constituie situația premisă pentru nașterea unui drept la reparația patrimonială a pagubei astfel cauzată, aspect al răspunderii civile delictuale, drept care, dată fiind natura sa patrimonială, va fi inclus în patrimoniu.

Nu fac parte din patrimoniu nici drepturile și îndatoririle politice, cele mai multe dintre drepturile și îndatoririle generate de raporturile de familie, acțiunile de stare civilă⁶.

¹ A se vedea, în acest sens, C. Bîrsan, op. cit., p. 7; I. Lulă, Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu, în *Dreptul* nr. 1/1998, p. 14; V. Stoica, Noțiunea juridică de patrimoniu, în PR, 140 de ani de la nașterea lui Constantin Hamangiu (1863-1932) – Culegere de studii – Supliment la nr. 1/2003, p. 185; O. Ungureanu, C. Munteanu, op. cit., p. 4.

² O. Ungureanu, C. Munteanu, Eseu asupra clasificării bunurilor în dreptul civil, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 67.

³ C. Stătescu, C. Bîrsan, op. cit., p. 5. În mod similar, patrimoniul a fost definit ca „Totalitatea drepturilor și obligațiilor cu valoare economică ce aparțin unui subiect de drept”, în C. Bîrsan, op. cit., p. 6.

⁴ A se vedea Gh. Mihai, G. Popescu, Introducere în teoria drepturilor personalității, Ed. Academiei Române, București, 1992, p. 55-96.

⁵ I.P. Filipescu, A.I. Filipescu, *Drept civil. Dreptul de proprietate și alte drepturi reale*, Ed. Actami, București, 2000, p. 11.

⁶ A se vedea I. Micescu, op. cit., p. 228-234; I. Dogaru, S. Cercel, *Drept civil. Teoria generală a drepturilor reale*, Ed. All Beck, București, 2003, p. 6.

În literatura juridică recentă a fost semnalată și existența unor valori care, fără a putea fi incluse în conținutul patrimoniului, sunt în strânsă legătură cu acesta și „tind să se patrimonializeze”. Cu titlu de exemplu este indicată capacitatea de muncă a unui individ, în măsura în care o activitate profesională constituie, pentru cel care o exercită, nu numai o sursă de venituri, dar și un capital. Acest aspect iese în evidență în cazul celor care exercită o profesie liberală, a căror clientelă profesională are o anumită valoare economică. Asemenea valori, care sunt strâns legate de personalitatea titularului și nu pot fi înstrăinate ca atare, au fost denumite „valori marginale” ale patrimoniului¹.

Cea de-a doua latură a patrimoniului este cea pasivă, incluzând datoriile, obligațiile evaluabile în bani pe care le are o anumită persoană.

Solvabilitatea unei persoane va fi apreciată după cum una sau alta dintre laturi va fi preponderentă. Dacă valoarea laturii active o va depăși pe cea pasivă, titularul patrimoniului va fi considerat solvabil. Dimpotrivă, acesta va fi considerat insolubil atunci când valoarea activului va fi depășită de cea a pasivului.

Acest raport activ-pasiv, existent în cadrul oricărui patrimoniu, a și condus la definiția mai sus citată, care abordează noțiunea de *patrimoniu* într-o viziune contabilă.

Patrimoniul este însă mai mult decât suma elementelor componente. Interacțiunea acestor elemente și regimul juridic care-i este propriu îi permit să suporte modificări ale componenței, fără ca existența să-i fie periclitată sau natura alterată.

Adevărul acestor afirmații va ieși în evidență atunci când vom expune caracterele juridice ale patrimoniului și funcțiile acestuia.

§2. Caracterele juridice ale patrimoniului

5. Patrimoniul este o universalitate juridică. Așa cum am arătat deja, patrimoniul este mai mult decât suma elementelor componente, este un sistem cu o existență autonomă. Acest fapt îi permite să-și păstreze nemodificată identitatea juridică, indiferent de modificările care se produc în privința diferitelor elemente constitutive. Pe de altă parte, spre deosebire de așa-zisele universalități de fapt, patrimoniul are și o latură pasivă. Aceste două caracteristici determină existența patrimoniului ca *universalitate juridică* și fac posibilă exercitarea funcțiilor sale.

Fiind strâns legat de persoana titularului, patrimoniul va evolua pe parcursul vieții acestuia, suferind variații în privința conținutului său, prin dobândirea, modificarea și stingerea unor drepturi, asumarea și stingerea unor obligații, dar rămânând egal cu sine însuși ca entitate juridică.

Patrimoniul nici nu poate fi conceput decât în dinamica sa, el cuprinzând de altfel și bunuri viitoare [art. 2324 alin. (1) C.civ.] Pentru diverse rațiuni, componența patrimoniului unei persoane poate fi analizată la un moment dat, aprecierea avându-și gradul său de relativitate de vreme ce procesul modificărilor acestuia va continua și pe parcursul unei asemenea analize.

Este motivul pentru care patrimoniul a și fost comparat cu un recipient în care tot timpul se adaugă sau din care se ia ceva.

¹ A se vedea G. Cornu, *Droit civil. Introduction. Les personnes. Les biens*, Montchrestien, Paris, 2005, p. 386-387.

6. Personalitatea patrimoniului. Capacitatea de a fi subiect de drept civil este legată de existența unui patrimoniu, iar participarea acestor subiecte de drept la încheierea de raporturi juridice va duce la dobândirea de drepturi sau la asumarea de obligații, drepturi și obligații care vor umple conținutul patrimoniului.

Patrimoniul este, deci, inerent persoanei, însoțind-o în întreaga sa viață, idee care transpare din redactarea art. 31 alin. (1) C.civ., potrivit căreia „orice persoană (...) este titulara unui patrimoniu (...)”.

Dacă pentru persoana fizică acest lucru este subînțeles¹, în privința persoanei juridice legea prevede expres necesitatea existenței unui patrimoniu propriu, afectat realizării scopului, ca unul din elementele sale constitutive. Existența patrimoniului precede astfel dobândirea personalității juridice, legea [art. 205 alin. (3) C.civ.] acordând viitoarei persoane juridice o capacitate de folosință anticipată și limitată la dobândirea drepturilor și asumarea obligațiilor necesare pentru ca aceasta să ia ființă în mod valabil².

Nu există patrimoniu fără titular, fundamentul său personalist fiind exprimat tocmai de ideea de apartenență³.

Personalitatea patrimoniului, alături de inalienabilitatea sa, se opun considerării raporturilor dintre titulari și patrimoniiile lor ca fiind raporturi de proprietate⁴.

7. Unicitatea patrimoniului. Fiind strâns legat de persoană, *patrimoniul este unic*. Indiferent că este vorba despre persoane fizice sau persoane juridice și indiferent de mărimea patrimoniului acestora, nicio persoană nu va putea fi titulara mai multor patrimonii.

Nici asociatul unic al unei societăți comerciale cu răspundere limitată nu este titularul a două patrimonii. Respectivul asociat este doar titularul propriului patrimoniu, unic, în componența căruia se vor afla și drepturile pe care acesta le are asupra părților sociale, care constituie expresia aportului său la înființarea unei persoane juridice. Societatea comercială astfel constituită este ea însăși un subiect de drept, care are un patrimoniu propriu, distinct de cel al asociatului unic care a înființat-o⁵.

Orice discuție asupra existenței acestui caracter al patrimoniului a devenit inutilă după intrarea în vigoare a noului Cod civil, care, așa cum am arătat deja, prevede în art. 31 alin. (1) C.civ., că orice persoană fizică sau persoană juridică este titulara *unui patrimoniu (s.n.)*.

¹ „Patrimoniul, fiind independent de conținutul său, nu își pierde existența niciodată, ca potențialitate”, în *M. Uliescu, A. Gherghe*, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 14, nota nr. 1.

² Pentru capacitatea de folosință anticipată a persoanei juridice, a se vedea *E. Chelaru*, *Drept civil. Persoanele*, ed. a 4-a, Ed. C.H. Beck, București, 2016, p. 207-208.

³ A se vedea *V. Stoica*, *Drept civil. Drepturile reale principale*, op. cit., 2017, p. 10.

⁴ A se vedea *Gh. Plastara*, *Curs de drept civil român*, vol. II, f.a., Ed. Cartea Românească, București, p. 12.

⁵ A se vedea *C. Bîrsan*, op. cit., p. 10-11. Discuția în legătură cu acest aspect a fost generată de ideile exprimate de *B. Diamant*, *Caracterul depășit al teoriei patrimoniului unic*, în *Dreptul* nr. 1/2000, p. 116. Pentru critica ideii conform căreia teoria patrimoniului unic este depășită, a se vedea și *V. Stoica*, *Drept civil. Drepturile reale principale*, op. cit., 2004, p. 60, nota nr. 65.